

שעל טון חזק

דמוקראטיה היא שיטה רעה מאד, אמר וינסטון צ'רצ'יל, לזכותה אפשר לומר רק דבר אחד: שכל שאר השיטות גרועות יותר.

פסוק שנון זה נושא בחובו אמת חשובה: בה דמוקראטיה אינה שיטה אידיאלית. אין בה פתרון קל ואוטומטי לבעיות המימשל. ולהיפך: יש בה כמה מגרעות מהותיות.

מי שרוצה בהמשך קיומה של הדמוקראטיה, חייב להבין מגרעות אלה, להבין, כדי לתקן. לתקן, כדי לחסום את הדרך בפני האויב האנטי-דמוקרטי, האורב בפתח כל מי שטר חופשי.

הדבר חשוב שבעתים במדינת ישראל, שבה אין לדמוקראטיה שורשים עמוקים, ושבה משגשגים כמה וכמה כוחות אנטי-דמוקרטיים מהותיים.

★ ★ ★

הטענה העיקרית של כל אנטי-דמוקראט, מימין ומשמאל, היא כי אין הדמוקראטיה מאפשרת שלטון חזק. בדמוקראטיה מתרוצצות וערות ומוצעות כוחות הביצוע תלויים בכל משב הולף של "דעת הקהל", במצבי-הרוח המשתנים של ההמונים ושכבות-העילית, בהתרוצצות המתמדת של קבוצות-לחץ פוליטיות רכלולות.

בדמוקראטיה יש פארלמנט. פארלמנט פירושו, בתרגום מילולי, "מוסד לדיבורים". הקיסר הגרמני קרא לו, בשפה ציורנית יותר, "מינת הפיטפוטים". שיי עגנון המציא לו את המונח "בית שפתור תיים".

"הדמוקראטיה מסוגלת רק לדבר. אבל אין היא מסוגלת לפעול. יתכן שהיא כסדר בימים כתיקוני נם, אבל בימי-החירום היא אסון למדינה". כך אמרו, אומרים ויאמרו כל הדיקטטורים-בדרך.

ילעומת תמונה זו של התנוונות וחוסר-יעילות, הם מציבים את תמונתה של דיקטטורה יעילה, שופעת כושר-ביצוע. הדיקטטורה של המנהיג, או של המפלגה, או של המעמד, או של הנועז, או של הצבא. זוהי, כמובן, תמונה כוונת. כל הדיקטטורות של ימינו, ממוסוליני ועד מאו, נתן גלו במקדם או במאוחר כמיבנים נוקשים ובלתי-יעילים, בהם התרוצצו ללא הרף קבוצות-לחץ במאבק רצחני מטורף, משמרות שחרים ואדומים.

אבל במבט השיטחי, כשמסתכלים לים בה מבחין ומרחוק, נראית הדיקטטורה כשיטת-מימשל יעילה. בכך הסכנה.

★ ★ ★

מה שקורה כרגע במדינת ישראל מוזכר לא כמעט את משבר הדמוקראטיה ברפובליקה החימאית של גרמניה, וברפובליקה הרביעית של צרפת.

את המדינה מציף גל של בדידות עכורות, המשאיר אחריו שיכבה עבה של בויז וליכוד, כמו השיטפון של פירנצה.

במידה שאינן מתארות את חיסול המדינה ובריחת תושביה, מתרחות בדיחות אלה סביב התמונה של שלטון חליאישים, של טון עלוב שאינו מסוגל לשלוט. ככל שהמצב הכלכלי מחמיר, ככל שהמצב הבטחוני נראה חסר-פתרון, ככל שיורד הוראלי הציבורי — כן מושמעים בקול רם יותר הדיבורים על דיקטטורה.

אלה הם דיבורים ריקים, כי אין בארץ תנאים לדיקטטורה צבאית, או אחרת. אולם ככל שהדיבורים ריקים, יש בהם סכנה.

כי הם הותרים עוד יותר תחת העמודים החלשים של בניין הדיקטטורה. הם מחישים את התינונות. הם מפלסים את הדרך בפני פתרונות-סרק, כמו שיטת הבחירות-האישיות או העלאת איחוד-החסימה, שיביאו להתבצרות סופית של הכוחות הקפואים והמסואבים ביותר בשלטון, ללא אפשי שרות של שינוי.

לכן יש להתמודד עם הבעייה המרכזית הבעייה ששמה: שלטון יעיל בדיקטטורה.

★ ★ ★

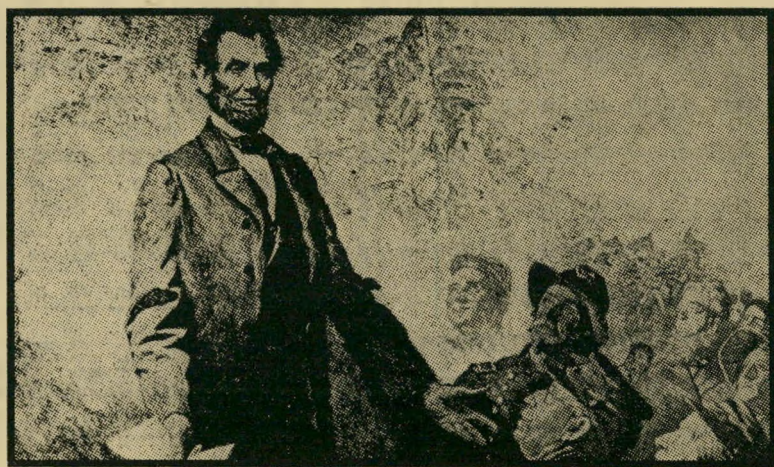
יש להבהיר אחת ולתמיד: אין שום סתירה בין שני אלה. יכול להיות שלטון

זוהי אמונה טפלה שיש להתגבר עליה, ולהיזהר מפניה.

דמוקראטיה פירושה, בעיקרו של דבר: שיטת-מימשל שבה נבחרת הרשות המבצעת על-ידי העם, לעיתים קבועות וקרובות. שיטה בה ניתן להחליף את השלטון בדרך סבירה ותקינה.

שיטה שבה כפוף השלטון למיגבלות ברורות ולפיקוח פרלמנטארי ומשפטי מתמיד. שיטה שבה ניתן למיעוט להפוך לרוב. אף אחד מן המיבחנום האמפיים ריים האלה אינו מונע שלטון חזק. ולראייה: שתי המעצמות האנגלו-סאכסיות, אמרות הדמוקראטיה המודרנית.

בארצות-הברית נפתרה הבעייה באמצעות המישטר ה"נשיאותי". הנשיא נבחר על-ידי כל העם. הוא מרכיב את הרשות המבצעת. אין הוא כפוף לפרלמנט. הוא נושא באחריות אישית ובלעדית לכל מעשי השלטון. הוא נתבע לאחריות זו בתום ארבע שנים, כשניתן לעם להחליפו בנשיא אחר.

לינקולן: נשיא חזק, פרלמנט חזק, חוקה חזקה

איד נמנעת דיקטטורה של הי נשיא במשך ארבע שנות של טונו?

לצורך זה המציאו אמריקאים שיטה מופלאה של איזון ושיחית-מישקל, כשהפרלמנט החזק והעצמאי מגביל את שלטונו של הנשיא החזק והעצמאי — ושניהם יחד מוגבלים על-ידי בית-המשפט החזק והעצמאי, המוסמך לבטל את צווי הנשיא ואת חוקי הפרלמנט גם יחד.

בשיטה זו קמו נשיאים חזקים כמו לינקולן, שני הרזונבלטים קנדי, באנגליה קיימת שיטה אחרת. ראשה-המשטר לה אחראי בפני הפרלמנט, נבחר ומפוטר על-ידו. אבל גם באנגליה יש לראשה-המשלה מעמד מיוחד וחזק ביותר. כל עוד הוא נמצא בשלטון, אין מיגבלות רבות לשלטונו היומיומי.

ולראייה: בשיטה זו עלתה לגדולה שורה מפוארת של אישים חזקים, כמו דיזרעאלי וגלאדסטון, לוידינג'ורג' וצ'רצ'יל.

★ ★ ★

לעומת שתי דוגמות אלה, ישנה הדיגמה של שתי הדמוקראטיות שנכשלו והתמוטטו. ההתמוטטות של אחת מהן הביאה על העולם שואה לא-תקדים. הארפובליקה הגרמנית, שנושדה בעיר ויי

מאר, הצטיינה מתחילתה ועד סופה בשלטון חלוש, כושל ועלוב. בראשה עמדו אנשים אפורים, שאבד עליהם הכלח עוד לפני שהגיעו לשלטון. מוסדות השלטון בה היו נטולי כוח-הכרעה. כשבא המשבר הכלכלי הגדול, לא יכול היה השלטון לעמוד במשימת המציאות.

טעות היא לחשוב כי היטלר הפיל מישטר זה. המישטר התימוטט מעצמו, והיטלר רק קצר את הקציר.

דבר דומה אירע בצרפת לנגד עינינו. הי רפובליקה הרביעית התמוטטה. היא נכשלה בפתרון הבעיות הגדולות של מציאותה — המעבר ממעצמה קולוניאלית למעצמה אירופית דינאמית.

דהגול לא הפיל אותה — היא שהתחננה בפני דהגול להקים במקומה מעיד-דיקטטורה.

כסיל ייחס את ההבדל בין דוגמות אלה לשיטה זו או אחרת של בחירת הפרלמנט. באמריקה הדו-מפלגתית ישנו, למעשה, יותר טיעות וקבוצות-לחץ מתרוצצות מכפי שהיו בצרפת ערב עליית דהגול, או מכפי שישנו בישראל.

אולם הדמוקראטיה הצרפתית לא הבינה את הצורך בשלטון חזק, ומנעה את התהוותו של שליטון כזה. בדמוקראטיה האמריקאית אית מוכן צורך זה לכל, והוא מוסכם על הכל.

★ ★ ★

בימי שלטונו של דויד בן-גוריון לא התעוררה בעייה זו בישראל. הצרה לא היתה שהשלטון חלש מדי, אלא להיפך: הוא מתקרב, בהדרגה, לשיטות דיקטטוריות.

על כך התרענו ראשונים, ויתכן שיש לנו חלק בחיסול הסכנה ביעודה באיבה.

עתה עומדת לפנינו הסכנה ההפוכה. ישנו שלטון חלוש, ובראשו אנשים חלשים. יש שלטון שאינו מסוגל להחליט ושאינו מסוגל לבצע.

השלטון האמיתי אינו נתון בידי הממשלה הנבחרת, שהרכבה מיקרי לגמרי, אלא בידי מרכזי מפלגות. במפלגות עצמן אין השלטון בידי הנהגות נבחרות, אלא בידי המנגנונים השכיחים, המחלקים ביניהם את השלל. המוסדות הנבחרים משמשים רק כ"קישוט, ואין בידיהם שום כוח-ביצוע.

מצב זה טבוע במהותו של המישטר הקיים, שהוא פריציה של "מפלגות" שאינן אלא טראסטים כלכליים-פוליטיים.

כל עוד היה בן-גוריון בשלטון, לא בלטה תופעה זאת יתר-על-המידה, מכיוון שהכוח של אישיותו חיפה על הולשת המוסדות. (גם בדמוקראטיה יכולה אישיות חזקה ל"חולל פלאים, מבלי להזדקק למוסדות חזקים. חולשת המוסדות מתגלה כשאין אישיות חזקה). עתה, בימי אשכול, מתגלים כל חולשות המישטר ביתר חריפות.

לפיכך אין לבעיה פתרון במסגרת המישטר הקיים. קיומו מאיים עתה על עתיד הדיקטטורה בישראל.

עובדה זו מגבירה את דחיפות הצורך בהקמת מישטר חדש.

מישטר שבו ייווצר האיזון הנכון בין שלטון נבחר וחזק לבין ביקורת פרלמנטאריה יעילה, בכפיפות לדיקטטורה כתובה ומשוריינת.